

Marosi Gyula

A DUNÁNÁL

Gyermekkorom óta ismerem a Dunát. Egy Budapesten született embertől talán furcsa ez a bejelentés: a Duna átszeli a várost, s aki itt él, elkerülni se tudja, akár naponta is látnia kell – de én nem csak sokszor láttam, hanem ismerem is. És nemcsak ezt a Dunát, mely itt magas kőfalak közé szorítva, a város nagyrészt tisztítatlan szennyvizével terhelt, szinte már csak egy iszapos, algás, olajfoltos csatornaként folyik, mindegy is, hogy merre, hidakkal leküzdendő természeti akadályként a két városrész között, zsúfoltan, és egyre inkább, hajókkal, kikötőkkel, a forró nyarak végére már sokszor bűdös vizére telepített éttermekkel – hanem az igazit is.

Első találkozásom vele, melyről határozott emlékem van, szívszorító volt. Valami nagy víz partjára kiérni, állni előtte, látni a tükrét és fürdeni a fényeiben, mindig boldogító és valamilyen földöntúli szabadságba reppenő érzés. Szeretett Dunámmal való első találkozásom napján – könnyen kiszámíthatom: négyéves voltam – ködös, párás volt az idő, amolyan télutó, éppen hogy át lehetett látni Budára, kásás, olvadó hólatyakban álltunk az alsó rakpart kockakövein, valaki fogta a kezem – nem valószínű, hogy valamelyik szülőm, nincs határozott emlékem róla, ki lehetett –, néztük a megtört gerincű, vízbe roskadt Lánchidat. Az ólomszürke vízben nem jártak hajók, még csónakok sem, a merev felületen csak a vízbe lógó hídtest környékét törte meg az örvény, különben nem is látszott folyni, mintha valami fém lenne, valami gonosz-természetű, mágneses fém, mely magába szíjpant, mélyébe ránt mindent. Fáztam. Valamilyen lebontott gyalpajúrhából kötöttek nekem füles sapkát, a durva gyalpajúszálak alatt viszkett a bőröm, mindig vakaróztam és mégis fázott a fülem, cipőm átázott, vizes zoknim a talpamhoz tapadt – majd gyermekkorom minden telére úgy kell emlékezmem, hogy átázik a cipőm, és majd lefagy a lábam. A pillérek álltak, térdig a vízben, magányukban, ködbe burkolózva hatalmasnak tűntek, a feljáró két oldalán ott heverték a morc kőoroszlánok: szépek lehetnek volna, de valahogy értelmetlenné vált az egész. Mások is álltak ott, a rakpart hókás kockakövein, nekem

idegen emberek, csendben, szótlanul, csak néztek, bele a ködbe, a nagyon messziségbe lévő, az alig látszó Budára, mintha a semmibe nézének üveges tekintettel, kissé lehorgasztott fejjel, mintha temetésen lennének. Bizonyára fáztak ők is, fáztak és éhesek voltak, elsárgult arcú pincelakók, nyomorult túlélők, szívükben keserűség és vak rémület – így kellett hogy legyen: a gyerekek, ha nem is értenek, de megérzenek mindent, pontosan, tévedhetetlenül. Első, emlékeimben megmaradt találkozásom a Dunával félelemkeltő volt, s bár pontosan nem tudtam, mit jelent egy híd halála, keserűséggel és rémülettel néztem a vizet, és talán el is sírtam volna magam, ha azt a picike melegséget, mely a kezemet fogó valaki testéből sugárzott belém, nem érezhettem volna.

A Király utcából mentünk azzal a bizonyos valakivel a partra, tégl- és vakolatörtmelékes utcákon, mindenfelé törött üvegcserep, leszakadt vezetékek, nagy égések, tűzvészek kormos nyomai. Látszott, egyes helyeken az aszfalt is égett: a fekete, felhólyagzott salakon nem maradt meg a hó. Gránátok vájta kráterekben sötét, jeges vizek. Falakon, fákon fennakadt ezüstfényű sztaniolcsíkok libbentek, csillantak: tömegesen dobálták le őket repülőgépekről, hogy megzavarják a radarokat. Egész utcák, utcarészek le voltak zárva, itt bombatalálatot kapott hajdani házak csontvázai álltak, az ingatag falak, melyeken még felismerhető volt, milyen színűre festették lakóik a szobáikat, bármikor ledőlhetek – azt hiszem, nem sokkal az ostrom befejezése után mehettünk, mikor még csak a holtakat és a lőttemeket takarították el a városból, a szétszórt fegyvereket és lőszerket szedték össze; a vállalkozás ostoba vakmerőségét tekintve, alighanem az akkor kamaszlány nagynénem vitt magával – kerülnünk kellett erre, arra, találomra csalinkáztunk, és lehet, hogy csak véletlenül kötöttünk ki a Lánchídnál.

Bár akárhol kötöttünk volna is ki, hasonlót látunk: a második világháború Budapest számára utolsó napjaiban az összes Duna-hidat felrobbantották a visszavonuló németek.

Az igazi Dunával való első találkozásom későbbi: csak következtetni tudok, kisiskolás lehettem. Az igazi Duna olyan, hogy arra folyik és úgy, ahogy kedve tartja. Selymes homokból, éles kövekből vagy ragadós iszapból építi a partját. Kavicsokat görget, kagylókat nevel, zátonyokat épít, gyökerestül tép ki hozzá túl közel merészkedő fákat. Árad és apad: él. Fénylő tükrének színét kedvére váltogatja. Sajátos, minden mástól különböző szaga van, mint minden élőlény-

nek. Az első találkozás a kismarosi parton esett meg. Egy perzselő nyári nap utáni napnyugtatójában. Anyám vitt le a vízhez – alighanem Szokolyáról kellett Budapestre mennünk valamiért, és anyám úgy gondolta, a nagy melegben ráérünk egy későbbi vonattal menni. Levehettem a szandálomat és belegázolhattam a vízbe, ameddig a pánatos rövidnadrágom engedte. Bár ott a part apróköves, és hiába jártam már egy hónapja mezítláb, mint a többi parasztyerek, az éles kövecsek gyötrelmesen szúrtak, de a víz meleg volt és selymes. Álltam hát combközépig benne, karomat is beelógattam könyékig, ebben a görnyedt tartásban néztem a kanyar hatalmas kiöblösödését, az öböl mögötti parton, a csaknem derékszögű kanyar miatt, mintha a túlparton lennének, innen aprónak látszó épületeket, az ott Nagymaros, egy csinos városka, szemben a sziget homokpartja húzta sárga csík felett a karfiolbugás, hatalmas fűzeket. Talán egy sóderszállító uszály is elhaladt, közel a parthoz, mélyre süllyedve a púpokba rakott súly alatt, lassan, szinte mint az óramutató, alig törve meg a víz tükrét. Az igazi, az élő Duna semmiben sem hasonlított a budapestihez – melyet a rombadöntött Lánchídnál tett látogatásom óta talán csak tucatszor láttam, akkor is csak a villamosablakból, amint kirándulni mentünk a budai hegyekbe, de nem voltam a partján, kezem nem érintette vizét, nem is vágytam rá – az igazi Duna ölelésében nem éreztem semmiféle félelmet, sem fenyegetést. Az áramló langyos víz cirógatott, a bőröm alá bújt, megérintette a csontjaimat, és azt suttogetta, szeret engem. Szeret és kíván. Szeretné, ha szeretném, szeretné, ha kívánnám.

Ez az első találkozás talán mégsem maradt volna meg ilyen egyértelműen bennem, ha nem jelennek meg egyszer csak a szekerek. De egyszer csak megjelentek a falu felőli földúton, négy, öt is, egymás után, csikorogva, meg-megcsörrentve a láncokat, fáradtan baktató, verejtékes lovakkal. Átbuknak a porzó, földből húzott gáton, a lovak szaladnak kicsit a lejtőn, tisztas távolba húzódva is érezni fanyar, szúrós izzadságszagukat. A kemény köveságyságon, azon a szakaszon, ahol ma a révkikötő van, a kocsisok behajtják a lovakat a vízbe, nem mélyre, még térdig érőbe se, a fa alkatrészek nyikorognak, csapódnak a saroglyák, a vasalt kerek alól kavicsok pattannak. A kocsisok a bakon ráérősen leveszik szíjjal fűzött bakancsukat, feltűrik a nadrágjuk szárát, a térd fölé – sose láttam, később se, hogy levették volna hosszúnadrágjukat, még az inget se, még a kalapot se igen a fejükről –, beleereszkednek a vízbe, megcsapkodják a lovak tomporát, de még nem fogják ki őket. A lovak békésen ácsorognak a vízben, né-

ha hirtelen felvetik a fejüket, farkuk csapkod a támadó rovarokra, hűtőznek: aratásidő van, egész nap jártak a pokol melegben, hordták a búzakereszteket a cséplőgéphez, szállt a por az úton, szállt a törek a gép körül. A kocsisok megmossák a kezüket, feltűrt ingujjal könyékig, arcukat, hús tenyérrel négerbarnára sült tarkójukat nedvesítik, s mikor elérkezettnek látják az időt, leveszik a lovakról, a zablát kivéve a szájukból, a szemellenzős fejjét, kioldják a hámfák kötését: ihatnak. A szép, hosszú, sörényes nyakak a vízhez ívelnek. Isznak, ürítkeznek, pihennek, ráérnek. A Nap vörös fénye már csak a nyugati égbolt felhői alján, a túlparton magasra törő hegy ormán épült fellegvár romjain, mely olyan valószínűtlenül van ott, mintha nem is emberi építmény lenne, hogy még mindig, milliószor látva is, még ma is rácsodálkozom. Fenn, a még ragyogó, világoskék égből merész, tüzelő vonalak, lenn a Duna már megnyugvó, alkonyatszürke kékje, és a kék között, elválasztva őket egymástól, a túlparti hegyek tömbjeit még felismerhetően kirajzoló, sokféle olívazöld. Az alapjában pasztell tónusú kép előterében kontúrosan a lovak, a szekerek, az emberek. A kép sarkában, alig észrevehetően, én is ott vagyok: combközépig a vízben álló, csodálkozó tartással a lovakat figyelő kiskölök. A lovak alatt és mögött egyre sötétül a víz. A szekerek bordái, a kerek rózsaablak-küllői, a kecses lófejek és lábak egyre kontúrosabbak lesznek, s ahogy hűl a parti levegő, a párolgó víz felszínén egyre opálosabbak a fények. Akkor a kocsisok megmerítik az itató bádogvödröket a Dunában, a vizet a lovak hátára öntik, torokhangú kiáltásokkal nyugtatják, és kefével mossák őket.

Ez a kép úgy él bennem, mintha Munkácsy festette volna: felidézhetem bármikor, változatlan, kicsit talán sötétülő formájában. Mint ha egyszer láttam volna eredetiben, aztán sokszor mindenféle nagyságú és minőségű nyomaton. És ez a kép nemcsak esztétikai értékű, de megjelenít számomra egy eltűnt és soha fel nem támadó világot, mely távolról nézve szinte idillikus, de mindenképpen szívszorítóan költői – melynek utolsó jelenségeit gyermekkoromban még láthattam.

Igazság szerint később még sokszor láttam a lovaikat fürdető szekereket az esti parton: a mozdulatlan és változtathatatlan Munkácsy-kép bizonyára több megjelenésből rakódhatott össze. A derék lovacsák húzta szekerek más környezetben is megjelentek, irántuk való csodálatom több rétegű: találkoztam velük magányos erdei csatangolásaim során is sokszor: a betakarítási nagymunkák kezdete előtt a télen kivágott, méteres ölfákat szállították a fűrésztelepre. Bal-

lagtám a Börzsöny előhegyeit, az erdőket, tisztásokat, patakmedreket átszelő keskeny utakon, hegyre fel, völgybe le, olyanok voltak ezek az utak, mintha valami furcsa erdei vasút sínei lennének: a lovak patkós patái, a szekerek megvasalt kerekei vajták ki ezeket a talajba mélyült síneket – hogy aztán jókora nyári esők után ezekben az árkocsákban folyják le a víz a hegyekről a patakmedrekbe, tovább mélyítve őket. Néhol az utak fölött összeborult a nagyra nőtt fák lombkoronája, itt zöld alagutak mélyén lehetett bandukolni. A csak lombusogású, vidéki csendben már messziről lehetett hallani, ha egy szekér közeledett, zörgött, nyikorgott, a lovak horkantak és dobbanak patáik, és illett elállni az útjukból, még ha az árokszéli csalánosba kellett is húzódni. És illett köszönni is: „Adjonisten!”, bár a szekerek legtöbbször nem köszöntek vissza, legfeljebb zsíros kalapjuk karimájához emelték a mutatoujjukat. Hallgatag, kemény emberek voltak. Emelték a rönkfát, minden terhet, mit kellett, lovaikkal töltötték napjaikat, éveiket, az életüket.

Aztán egyre ritkulni kezdtek, elkoptak, egy évtized múltán eltűntek lovaikkal, szekereikkel együtt. Sirattam őket, mert fogyott velük a világ. Sajnáltam, hogy eltűntek: a két keréknyom vájata közötti magas bakhátat szinte kaszálták a szekerek, és a rövid, tömör fűben, a sűrűn pottyantott lócitromok nyomán egy koranyári eső után ezrével bújtak elő az illatos szegfűgombák. Éppen akkor, mikor a zöldborsó első hüvelyei telni kezdtek: a ropogós szegfűgombabimbóból és a zsenge, még édes zöldborsószemekből készült leves a világmindenség legjobb leve. És évente csak egyszer, legfeljebb kétszer készíthető.

Egy másik, még gyermekkorból maradt, öröknek nevezhető emlék a Dunáról, már tizenegynéhány éves koromból: a tavaszi áradás előntötte a Kis- és Nagymaros közötti hosszú árteret, és nyár közepén, az iskolaév befejeztével, mikor már jelen lehettem, még mindig állt rajta. Úgy nézett ki, mint egy sekély, hosszú tó, mely mindig is itt volt és itt is marad. Már saját szaga is volt: kissé posványos, de nem fekete, hanem még zöld. Az iszaposodó langyos vízben gólyák sétáltak, a környék összes gólyái, gémei, kócsagok, mindenféle hosszúlábú népség, ráérősen, degeszre tömött begyekkel, újabb és újabb vadkacsarajok érkeztek a nyílt vízről, elégedetten hangoskodtak, sirályok vijjogtak felette, le-lecsaptak. Az ártér értékes kaszálónak számított – hogyne lett volna az, akkoriban még az árokpartokat is kaszálták, fűvét vesszőből font puttonyokban vitték haza a jószágoknak. A Duna

akkortájt vonult vissza megszokott nyári medrébe, de a tó maradt: hogy lefolyhasson az ártéri víz, át kellett törni az áradás partépítő szeszélyéből lerakott homok- és sódervonulatot, vagy harminc méter hosszú csatornát kellett ásni: nem volt könnyű munka. A helybéliek napokig dolgoztak rajta, ásóval, kapával, csákánnyal, s mikor megindulhatott benne a víz, úgy folyt, mintha egy kavicsos aljú, sebes patak lenne. A dajkáló holtvízben nevelkedett kishalak, milliószám, az árral szembe úszva igyekeztek maradni, mintha nem kíváncsnának a keményebb életfeltételeket állító mederbe jutni, de lesodorta őket a sebes ár. És akkor a helybéliek learatták kemény munkájuk gyümölcsét: ruháskosárral elgátolták a patak vizét, a legkisebb halak, melyek át tudtak jutni a vesszőfonatok között, meg a szerencsések mehettek Isten hírével, de a nagyobbak, a kisujjnyi nagyok, fennakadtak. A halakat vödörbe öntötték, és amikor két bádogvödör megtelt, sietve vitték a házakhoz, kacsáknak, libáknak, talán malacoknak is. Micsoda aratás volt! Valóságos népiünnepély, mindenki ott volt, aki mozogni tudott. Úgy öntögették a vödörbe a gyöngyházfényű halakat, mintha eleven, folyékony fémeket öntögettek volna! Olykor fennakadt nagyobb is, leginkább arasznnyira nőtt törpeharcsa, ezeket egy külön vödörbe rakták: tucatnyival már érdemes volt bajlódni a konyhában. És ritkán fennakadt egy különlegesen nagy példány, alkar nagyságú, bajszos izomköteg: majd szétverte a vesszőfonatot. Ha ilyen fogás akadt, rikoltó örömujjongás jelezte, mindenki rohant oda megnézni, mindenki ilyen nagy halat szeretett volna fogni. Azokon a napokon, vagy három napon át, nemcsak a kacsák, libák, malacok ették magukat degeszre hallal.

En, mint a többi kölyök, nyárra csaknem kopaszra nyírva, gatyásan, mezítlábasan, már cigánybarnára sültén, ott sertepertélhettem, nem küldtek el, ismertek. Mikor valaki sietve távozott a két teli vödörrel, összeszedtem a vödör mellé hullott, a fűben vergődő kishalakat, súlytalan testük tenyerem érzékeny bőréhez csapódott, úgy néztem rájuk, mintha valami különleges kincset tartanék a kezemben, és hihetetlennek tűnt, hogy ezek az apróságok éppoly élőlények, mint én. A patak vizébe merítve szabadon engedtem őket, és futottam le velük a nagyvízig, lássam, hogyan érkeznek.

Ez az emlék már nem állókép: film. Pörgethetem előre, hátra, megállíthatom bármely kockánál; fekete-fehér, nem baj, a főszereplők, a halacsok ezüsthéja így még jobban érzékelhető. Különösen maradandó talán azért lett, mert akkor találkoztam először a termé-

szet hihetetlenül gazdag termékenységével, pazarló önmegújító képességével, ámulatba ejtett, és valamiféle biztonságot adott. Mintha a Teremtő az életerő elpusztíthatatlanságát mutatta volna be, mintha bizonyosságot akart volna adni az élet örökké való létére – és ezt a tanítást vonatkoztathattam akár a magam jelentéktelennek és véletlenszerűnek látszó életére is.

Később is láthattam ezt a lenyűgöző képességet – főként botanikai vonatkozásban. Az effajta találkozások mindig, öregedve pedig egyre mélyebben megrendítenek. Megrendítenek, de ugyanakkor lelkesültséget váltanak ki belőlem: a pompás mutatványt figyelve egyszer csak lelkem mélyrétegében valaki dalolni kezd, harsány, diadalmas, karcosan vadhangú dalba fog. A test ilyenkor könnyűvé válik, a karok mozgása libbenővé, a lábaké táncossá, megszűnik a perspektíva, hiszen felesleges: minden látható létező ott van pillantásom fókuszában. Ritkán élhető meg ez az érzés, pedig csak egyszer is megélve már vágyik utána az ember. Lakhelyünk közelében áll egy juharfa, ereje teljében lévő, úgy ötvenéves, minden évben meglátogatom május eleji, még esőszagú, de kék időben, mikor enyhe szellő lengedez. A hatalmas fa ilyenkor, virágzás előtt szórja el tavalyi termésit, és ilyenkor százával hullanak, pörögve ereszkednek a propeller formájú, szárnyas magok körülötte, alá állva úgy érzem, mintha valami furcsa röptű lepkék rajzásának közepébe csöppentem volna. Fejemre pottyannak, megérintik az arcom, mindegyik a maga táncát járva széldító hálójukba fognak, megforgatnak, és a mélybe húzó pörgő mozgásokkal egyszer csak felemelnek – ezért az érzésért járulok elébe minden év májusának elején.

S miközben súlytalan testtel a terített mag-avaron állva hallgatom az örök élet bizonyosságát hirdető harsány diadaléneket, szegény, tanult agyam suttogó hangon figyelmeztet: ugye tudom, hogy még ez a pazarló élni akarás is kevés: az emberi torz akarattal szemben kevés.

Megváltozott viszonyom a Dunával, miután megtanultam úszni. Biztonságosan és kitartóan, ami már nem afféle gyerekes csapkodás, mely csak addig úszás, ameddig érzi az ember a lába alatt a talajt. Mikor már a levegővétel technikája éppoly reflexszerű, mint a szárazon, mikor a test már hosszan, lazán, görcs nélkül mer ráfeszülni a vízre, süllyedni benne, áramlataival hordatni magát. Mikor a heves, lázas, olykor hisztérikus szerelem az egymásba merülő testek bizonyosságtudatával sietség nélküli, gyönyöröket megtaláló szeretkezésé válik. Az addigi viszonyra jellemző rácsodálkozás-sorozat helyett – mely-

nek képei, igaz, különös, mélybe ivódó, de statikus, térben és időben behatárolható képei helyett – az állandó együttlét érzete lépett. Egy folyamaté, melyben léteznek ugyan érzelmi hullámlások, melyben természetesen megessenek történetek, de meglete már bizonyosság, holtig tartó, és nincsenek már a folyamatból kiragadható, önmagukban jelentős pillanatai. Évente, nyaranta két-három hónapnyi időt tölthettem a Dunánál, a többi Budapesten, az iskolapadban jórészt. A folyamatosság érzete úgy alakulhatott ki, hogy a – kényszerűségből – nem együtt töltött idő, az a többi kilenc hónap, akármilyen történet ezalatt, egyszerűen törlődött, amint egy következő évben újra belemerítettem kezem a vízbe. Egy félbemaradt mozdulatot kilenc hónap után ott folytattam, ahol megszakadt. Kettős életet éltem. Ha nyár, ha fény, ha meleg, ha hosszú, tevékeny napok és csillagleső rövid éjszakák, ha kaland, könnyű lélegzet, archaikus mosolyok, akkor egy más, kivételezettségben töltött élet: akkor a Duna.

Gyermekkorom városának, a világháború utáni Budapestnek nem voltak színei. Minden szürke volt, betonszürke, aszfaltszürke, malter-szürke, koszszerű, szürkére festett szürke. Még mindenütt szénnel, vacak barnaszénnel és szemétnak való hulladékkal fűtöttek: kénes szagú fűstszürke. A fűtési idény amúgy is sötét időszakában, még ha akart volna se tudott megcsillanni az ég kékje. Nem volt fény: az elektromossággal való szigorú takarékoskodás jegyében a gyenge izzók fénye elszürkült, mire az elmocskolódott, szürke tárgyakra esett. Nem voltak hirdetésfények: ugyan mit reklámozhattak volna? Ha hó hullott, mire földet ért, hószürke lett. Szürkék voltak a taxik és a rab-szállító kocsik. Az emberek arcának színe is szürke volt, ruhájuknak is – legfeljebb sötétkéék rendőr vagy katonakeki. Szürkék voltak a tankönyvek borítólapjai: a csaknem fehér, de szalmaszürke lapjaikra nyomtatva, csaknem fekete, de anyagihiányos-szürke betűkkel a szürke tömegű emberiség története – pártszürke fűrészpör-stílusban. Amint kizsákmányolás-szürke világokon keresztül, téveszmék-szürke tudatokkal araszol a mégiscsak ragyogó, végső célja, a kommunizmus felé.

Időnként ugyan megjelent egy szín a városban, a vörös, ezernyi zászlókon, házakat beborító transzparensen, de ettől a vöröstől a szürke még szürkébb lett.

Minden, az iskolában töltött nap zászlófelvonással kezdődött: mozgalmi dalokat énekeltünk, a vörös nyakkendős úttörővezetők tisztelegtek, és megkaptuk a napi eligazítást. Az eligazítások a lelke-

sedést voltak hivatottak kiváltani, hogy „rohamozzuk meg bátran a tudás várát”, de valahogy a végén mindig fenyegető hangvételűvé váltak. Aztán beültünk a tantermekbe, hogy megrohamozzuk a tudás várát, és ebbéli igyekezetünk minden mozzanatát atyai mosollyal figyelték bölcs tanítóink és nagy vezéreink, a mosolyok merevségében és keskenyszájúságában a megfelelő atyai szigorral. Hón szeretett nagy tanítóink és bölcs vezéreink arcképei a tábla melletti sarokban, ízlésesen redőkbe szedett vörös drapériákon nyertek elhelyezést, úgy is hívták: a „vörös sarok” – a mindenkori naposnak volt kötelessége az arcképeket fedő üveglapokat tisztogatni, hogy por és légszarpöttyök nélkül vetülhessenek ránk az atyai mosolyok –, nagy mozgalmi ünnepek, a hón szeretettek születésnapja előtt virágcsokor is került a „vörös sarok” vörös terítővel letakart asztalkájára: valami alumínium, köcsögféle vázába – az üveg vázák rendre áldozatul estek a szünetekben zajló rohangálásoknak – vörös papírból készült, szegfűt vagy rózsát imitáló virágcsokrot tettek. Ültünk a padokban, fázunk: általában alig vagy egyáltalán nem volt fűtés: hiányzott a szén. Ha túl hideg volt, azért megengedték, hogy felvegyük a nagykabátunkat, bár ilyenkor nem látszottak a kötelezően viselt kék, majd miután kiderült, hogy lássunk: egyetlen izzó égett a tanteremben – hiányzott az áram –, a kitört egy ablak, az üveg helyére zsírpapírt ragasztottak. Éhesek is voltunk, meghatározott fejkvóták szerint jegyre adták az élelmiszerket, állandóan éhesek, de már újjáépítették a legfontosabb Duna-hidakat. Aztán megtanultunk például írni. Ceruzával, később vágott hegyű tollal írtunk, mártogatva a tintába, a pacáért nyakleves járt – a tanító jellemétől és hangulatától függött, milyen erős –, a kétülése padok közepén, egy lyukba mélyedtek a tintatartók, és ha fogyott a tinta, feltöltötték egy kis vízzel. Miután egész jól megtanultunk írni, leírhattuk nagy tanítóink és bölcs vezéreink nagy és bölcs mondásait, például: „Hazánk nem rés, hanem erős bástya a béke frontján!” – nem értettük, de igyekeztünk szépen gömbölyíteni az egyre lazúrosabb betűket. Ha valaki rendetlenkedett, büntetést kapott: „Leírsz, fiam, száz Lenint, száz Sztálint és ötven Rákosit!”

Időnként amolyan fegyelmező órát tartottak: kezünket a hátunk mögé téve, egyenes derékkal, moccsatlanul kellett ülni a padban. Ilyenkor nem hallatszhatott egyetlen nyikkanás se. Gondolom, a tanmenet írta elő, hogy időnként fegyelmező órákat kell tartani. Folytak a koncepciók perek, akasztottak, folytak a kitelepítések és a magánva-

gyonok államosítása, titkos munkatáborokat létesítettek. Tízezrek nem tértek vissza a hadifogságból. A gyárakban emelték a normákat, vidéken lesöpörték a padlást, és szövetkezetbe próbálták verni a parasztokat: Zsúfoltak voltak a börtönök és emberek tűntek el nyomtalanul. A szülők titkolóztak a gyerekeik előtt, és könnyöögtek nekik: „Egy szót se arról az iskolában, amit itthon hallottál, megértetted, egy szót se!” Egy országban, ahol minden nyolcadik ember ellen folyik valamilyen hatósági eljárás, nyilvánvaló, hogy az iskolákban, a jövőendő nemzedék, a már szocialista embertípus tagjai számára időnként fegyelmező órákat kell tartani. És nyilvánvaló, hogy ilyenkor pattognia kell a moccanni merészelők kemény koponyáján a vonalzóknak.

Kisiskolás koromban a Budapesten töltött kilenc hónapok alatt elcsökevényesedtek szememben a színlátó idegek, a néha felragyogó színeket is szürkének láttam. Közönyös lettem és zárkózott. Állandó honvágy gyötört, és gyűlöltem reggel felkelni. És nyaranta, amikor mehettem végre innen el, a Börzsöny hegyei közé, a Duna partjára, minden alkalommal szinte ujjongva fedeztem fel, hogy a világ színes! Színes és gyönyörű! Hogy vannak törvényei, de lényege nem a fenyegetés. Hogy csak az emberek fabrikálta világ szürke, rideg és undorító, a teremtet világ, az igazi világ emberszabású, nagyon is hozzám illő! Bizonyára egészen más ember lett volna belőlem, ha ezekkel a nyarakkal nem ajándékoz meg a sors.

Ültünk a padokban, egyenes derékkal, hátratett kezekkel, moccsatlanul. Valami szürke, sötét közegben, lábam majd lefagyott a beázott bakancsban, gyomromat marta a sav, fejem búbján égett a vonalzó csapása. Csend volt, csak az orrok szívogatása hallatszott: egész télen lógott a taknyunk. Ilyenkor behunytam a szemem, és felidéztem magamban azt a másik, színes, illatos és gyönyörű világot. Nem volt nehéz, hisz egész nyáron úgy ittam magamba, mint egy hadifogságban kiehézt, minden sejtjében, még csontjaiban is éhséget érző ember: ízlelőbimbóimban őriztem minden zöldjét, vöröseit véremben, sárgáit az íriszemben, liláit ízületeimben, kékjeit a lelkemben. Megnyíltak érzékeim, áradni kezdtek a belém szívódott illatok: az esőtől sáros, később pedig a téglakeményre száradt föld szaga, a várva-várt eső, a nagy nyári záporok villámfanyarja, a völgyekben futó patakok, a Duna összetéveszthetetlen vízellata, kaszált rétek széna-, fűrészelt tölgyek cser-, taposott zsurlók kova-, megült, száradó vizek pocsolyás szaga, akácok, kőrisek, hársak, tarlóvirágok bódító méz-,

gombák titokzatosan fűszeres, az ezerjófű éteres, a zsálya tömjén-, a kálmos fahéj-, a borókák gyantás aromája, az állatok, lovak, tehenek, kecskék, kutyák testszaga, futrinkák, rózsabogarak, gyümölcsposzkok kézre tapadó bűze.

Akkoriban a vonatok mindig zsúfoltak voltak, a nyarak utolsó napjain, amikor a tanévkezdésre vissza kellett utazni Budapestre, vissza a Szürkeség Birodalmába, alig lehetett felnyomakodni rájuk. Akárhogy is, de az egymáshoz nyomódó, izzadt testek között, akár erőszakosan is, a jobb oldali ablakhoz nyomakodtam, hogy Verőce után, mielőtt a vonat begurul a Vác előtti dombok közé és végképp elvész a Dunakanyar látványa, a koszos üvegen át még egy utolsó pillantást vethessek rá. Tudtam, hogy ennek az utolsó pillantásnak hosszú ideig, kilenc hónapig ki kell tartania, és soha nem tudhattam előre, ez idő letelte után, a következő nyáron, úgy alakulnak-e a család dolgai, hogy visszatérhetek-e még.

(Tékinet, 2005/6.)

MAROSI GYULA 1941-BEN SZÜLETETT BUDAPESTEN. PRÓZÁT ÍR, FILMMŰVÉSZETTEL FOGLALKOZIK. JÓZSEF ATTILA- ÉS BALÁZS BÉLA-DÍJAS.